

Mladá veda

Young Science

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 4, ročník 12., vydané v decembri 2024

ISSN 1339-3189, EV 167/23/EPP

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Zima na horách. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

prof. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

PhDr. Veronika Kmetóny Gazdová, PhD. (Inštitút edukológie a sociálnej práce, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

Mgr. Monika Šavelová, PhD. (Katedra translitológie, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

Mgr. Michal Garaj, PhD. (Katedra politických vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava)

REDAKCIA

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

Mgr. Martin Hajduk, PhD. (Banícke múzeum, Rožňava)

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

VOJNOVÉ CINTORÍNY AKO SÚČASŤ KULTÚRNEJ KRAJINY, ICH PRIESTOROVÝ A VIZUÁLNY KONCEPT

WAR CEMETERIES AS PART OF THE CULTURAL LANDSCAPE,
THEIR SPATIAL AND VISUAL CONCEPT

Juliana Krokusová, Adam Kupec¹

Juliana Krokusová pôsobí ako odborná asistentka na Katedre geografie a aplikovanej geoinformatiky Prešovskej univerzity. Vo svojej vedecko-výskumnej práci sa venuje predovšetkým antropogénnej geomorfológii. V poslednom období sa zameriava na výskum pohrebných a vojenských foriem reliéfu. Adam Kupec pôsobí ako interný doktorand na Katedre geografie a aplikovanej geoinformatiky Prešovskej univerzity. Vo svojom vedecko-výskumnom zameraní sa sústreďuje na analýzu a modelovanie priestorových javov v krajine prostredníctvom nástrojov GIS a DPZ.

Juliana Krokusová works as a research assistant at the Department of Geography and Applied Geoinformatics University of Prešov. In her research work, she focuses mainly on anthropogenic geomorphology. Recently, she focuses on the research of funeral and military landforms. Adam Kupec is a PhD. student at the Department of Geography and Applied Geoinformatics of the University of Prešov. In his research, he focuses on the analysis and modeling of spatial phenomena in the landscape through GIS and Remote Sensing.

Abstract

The aim of the article was to take a closer look at war cemeteries and to consider different points of view. Overall, we can conclude that the cemetery landscape is not given adequate attention and is still perceived as a taboo topic. Cemeteries are resting places after physical death. On the one hand, they remind us of our transience in the material world, on the other hand, they are also a place of remembrance and hope. War cemeteries represent a special category. In this article, we want to deeply understand the material, visual and symbolic representation of these cemeteries. They are not only the final resting places of soldiers. They are multidimensional elements in the cultural landscape that tell a story. The basis for the elaboration of the topic was the analysis of historical maps, documents and photographs,

---

¹ Adresa pracoviska: RNDr. Juliana Krokusová, PhD. (ORCID 0000-0003-3695-7026), Mgr. Adam Kupec, Katedra geografie a aplikovanej geoinformatiky, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešovská univerzita, 17. novembra 1, 080 01 Prešov
E-mail: juliana.krokusova@gmail.com, adam.kupec@smail.unipo.sk

fieldwork for the purpose of comparison, photo documentation and verification of the real situation. The graphic appendix completes the overall picture of the studied issue.

Key words: war cemetery, cultural landscape, tombstone, vegetation, composition

Abstrakt

Cieľom článku bolo hlbšie sa zamerať na vojnové cintoríny a zohľadniť rôzne uhly pohľadu. Celkovo môžeme konštatovať, že priestoru cintorínov sa nevenuje primeraná pozornosť. Problematika cintorínov je stále tabuizovaná téma. Cintoríny sú miestom odpočinku po fyzickej smrti. Na jednej strane nám pripomínajú vlastnú pomínelosť v materiálnom svete, na druhej strane sú aj miestom spomienok a nádeje. Špeciálnu kategóriu predstavujú vojnové cintoríny. V článku sa chceme hlbšie zamerať na pochopenie hmotného, vizuálneho a symbolického stvárnenia týchto cintorínov. Nie sú to len miesta posledného odpočinku vojakov. Sú to mnohodoménne elementy v kultúrnej krajine, ktoré rozprávajú svoj príbeh. Podkladom pre spracovanie témy bola analýza historických máp, dokumentov a fotografií, práca v teréne za účelom komparácie, fotodokumentácie a overenia si reálneho stavu. Grafická príloha dotvára celkový obraz skúmanej problematiky.

Kľúčové slová: vojnový cintorín, kultúrna krajina, náhrobný kameň, vegetácia, kompozícia

Úvod

„Osudy padlých vojakov nás nabádajú k zmiereniu.“

Súčasnú vojnovú udalosť prebiehajúcu na Ukrajine nás znovu priviedli do pozornosti. V 20. storočí svet poznačili obe svetové vojny. Vojnové obdobie spôsobilo nepredstaviteľné materiálne straty. Viac ako dvadsať miliónov ľudí bolo zranených a viac ako desať miliónov sa už nikdy nevrátilo domov k svojim blízkym. Zomierali predovšetkým mladí vojaci, mladí ľudia, sotva na prahu dospelosti. Ich hroby, často bezmenné, zostali roztrúsené po celej Európe. Desaťtisíce z nich našli miesto svojho posledného odpočinku v cudzom štáte. Ostali po nich stovky masových a jednotlivých hrobov v spustošenej krajine. Tieto hroby však chátrajú, prepádajú sa do zeme i do zabudnutia. Bez záujmu širokej verejnosti, ktorá má o tomto období iba hmlisté alebo i žiadne vedomosti. Je dôležité sa o tieto hroby starať. Zaväzujú nás k tomu nielen Ženevské dohody o ochrane obetí vojny, zdôrazňujúce „...aby bolo možné hroby kedykoľvek nájsť, majú byť riadne udržiavané a označené...“, ale predovšetkým ľudské princípy samotnej demokratickej spoločnosti, ktorá si váži každý ľudský život a v mene budúcnosti cíti vojnu zmarené životy a opatruje ich posolstvá. Vyspelé európske krajiny plne chápu kultúrno-spoločenský význam starostlivosti o vojnové cintoríny a systematicky vynakladajú finančné prostriedky na ich udržiavanie a ochranu. Tieto pietne miesta symbolizujú tragickú vojnovú minulosť Európy a zároveň varujú pred opakovaním historických chýb a omylov. Vojnové hroby slúžia v týchto krajinách ako memento vyzývajúce k zmiereniu všetky národy, ktoré v 20. storočí medzi sebou viedli krvavé a zničujúce konflikty. Vojenské konflikty vždy tvrdo zasiahli územie, na ktorom sa odohrávali. Deštruktívna sila vojny po sebe zanechala hrozivé stopy v podobe zničenej krajiny. S každým vojnovým cintorínom sa viaže zaujímavá a poučná história. Každý z nich má svoj individuálny príbeh. Je preto veľmi smutné a tragické, že sme sa z histórie nepoučili a Európa

znovu čelí vojnovému konfliktu s vysokým rizikom jeho rozšírenia. Problematika vojnových cintorínov je znovu otvorená.

Metodika práce

Primárna fáza bola zameraná na štúdium literatúry. Išlo o odborné diela, ktoré sa zaoberali problematikou vojnových cintorínov z pohľadu vojenskej histórie, architektonickej hodnoty a vizuálneho prevedenia cintorínov a publikácie skúmajúce vegetáciu cintorínov. Prínosné boli aj rôzne nepublikované správy, historické mapy, nákresy cintorínov a zoznamy pochovaných vojakov, ktoré vlastní obce, cez ktoré prechádzal front. Časovo najnáročnejšiu časť práce predstavoval terénny výskum, ktorý prebiehal vo viacerých fázach. Časť výskumu prebiehala v priestore severovýchodného Slovenska, kde prebiehali intenzívne boje počas prvej aj druhej svetovej vojny a nachádzajú sa tu vojnové cintoríny z obidvoch vojen. Iný charakter majú vojnové cintoríny z druhej svetovej vojny, ktoré vznikli v blízkosti bojísk po celej Európe. Počas terénu sme navštívili vojnové cintoríny v Taliansku. V záverečnej fáze sme sumarizovali informácie získané z odbornej literatúry a dáta a poznatky nadobudnuté počas terénneho výskumu. Tvorba grafickej prílohy nám umožnila vizuálne pochopiť skúmané elementy vojnových cintorínov a ich umiestnenie a význam v kultúrnej krajine.

Teoretické východiská

Cintorín predstavuje antropogénnu formu, t. z. formu umelo vytvorenú človekom za účelom pochovania mŕtvych. Z priestorového hľadiska ide o plošnú formu, ktorá vo vzťahu k povrchu má povrchovú aj podzemnú časť (Čech-Krokusová 2013). Z hľadiska geneticko-morfologickej klasifikácie antropogénnych foriem cintoríny radíme k pohrebným antropogénnym formám krajiny (Zapletal 1969, Kirchner and Smolová 2010). Vojnové cintoríny sú špecifické a z hľadiska tejto morfologicko-genetickej klasifikácie majú interdisciplinárny charakter, preto patria k pohrebným (funerárnym), ale i vojenským (militárnym) formám krajiny.

Cintoríny môžu poskytovať informácie aj o demografickom vývoji krajiny. Existujú cintoríny, ktoré majú problémy s nedostatkom miesta, iné zase zívajú prázdnotou. Umiestnenie hrobov na cintorínoch poskytuje informácie o religióznom charaktere územia. V silne náboženských oblastiach sú hroby orientované výhradne v smere východ - západ, čo zodpovedá kresťanskému učeniu. V iných oblastiach sa nachádzajú hroby orientované rôznymi smermi. Cintoríny v tradične náboženských oblastiach sú charakteristické vysokým podielom rodinných hrobov, veľkou upravenosťou hrobov a vysokým počtom náhrobných náboženských symbolov (Hupková 2010).

Aj vojnové cintoríny sú cenným zdrojom informácií. Faktografické údaje nám povedia základné informácie o vojakovi, jeho meno, dátum narodenia a smrti, vojenskú hodnosť, príslušnosť ku konkrétnej armáde, divízii, pluku. Ďalej je tam uvedené, v ktorej vojne alebo vojenskej operácii bojoval a aké významné ocenenie dostal. Vzhľad a prvky na náhrobnom kameni nám povedia akého bol vierovyznania, prípadne národnosti. Celkový vzhľad, veľkosť, priestorové usporiadanie a stav v akom je udržiavaný cintorín nám napovedia za akých podmienok vznikol. Prítomnosť hromadných hrobov a početnosť hrobov neznámych vojakov

nám poukazuje na priebeh a náročnosť vojnových operácií a na sťažené podmienky pochovávaní padlých vojakov.

Vojnový cintorín predstavuje antropogénnu formu, ktorá primárne plní pohrebnú funkciu (pochovanie zomrelého, resp. padlého vojaka). Na vojnových cintorínoch sú pochovaní vojaci, vojenský dôstojníci, velitelia, hrdinovia, ale i významné politické osobnosti a prezidenti. Pre vojnové cintoríny je typická jednoduchosť a jednotnosť náhrobných kameňov a vopred premyslená priestorová štruktúra cintorína, čím sa líšia od bežných civilných cintorínov, ktoré nepôsobia tak jednotným dojmom.

Vojnové cintoríny sú „centrálne riadené“. To znamená, že majú jednotný charakter, spoločnú údržbu, priestorovú disciplínu, architektonický poriadok. Líšia sa veľkosťou a krajinou v akej sú situované, ale sú si veľmi podobné, či už ide o cintoríny vo Francúzsku, Nemecku, Taliansku a pod. (Voštenáková 2011). Členenie cintorína je prísne geometrické, monumentálne architektonické prvky sú plné symboliky.

Priestorová a vizuálna štruktúra vojnových cintorínov

Vojnový cintorín predstavuje materializovanú formu piety prostredníctvom technických, architektonických a umeleckých prostriedkov.

Obr. 1 – Priestorový koncept vojnových cintorínov

Zdroj: terénny výskum 2024, vojnové cintoríny v Anzio a Nettune, Taliansko

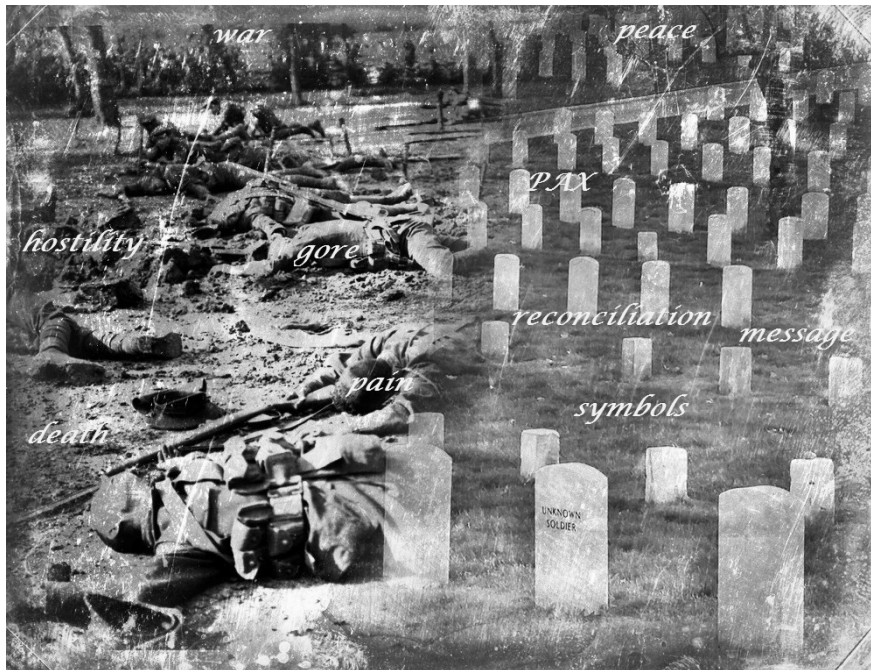
„Genius loci“ miesta

Cintorín je nielen oázou pokoja a spomienok, ale i unikátnym pamätným miestom, z ktorého sa da čítať história. Osobitné postavenie patrí vojnovým cintorínom. Majú jednotný charakter, spoločnú údržbu, priestorovú disciplínu a architektonický poriadok. Líšia sa veľkosťou, tvarom, technickým aj architektonickým prevedením. Sú determinované krajinou, v ktorej sú situované, ale sú si veľmi podobné. Každý má však svoju vlastnú atmosféru, ktorú treba citlivo vnímať.

Podľa Norberg-Schultza (2009) podstatou miesta je charakter prostredia, jeho atmosféra. Uchovávať „ducha miesta“ neznamená konzervovať, ale zviditeľňovať jeho podstatu v danom historickom kontexte. Cintoríny sú materiálnym zhmotnením prítomného, zvláštneho a tak trochu tajuplného fenoménu – nenechať zabudnúť na ľudí, ktorí už naveky odišli z tohto sveta. Pripomínať pozostalým, ale aj ich nasledovníkom a ďalším generáciám, že tu boli, ale aj kto boli a najmä čo pozitívne priniesli, urobili, odkázali pre dobro ostatných.

Pri vojnových cintorínoch to platí obzvlášť. Emočné naladenie, kultúra či kultivovanosť prístupu k hrobom zosnulých patria k nehmotným faktorom života.

Vojnové cintoríny predstavujú hmotné aj nehmotné záznamy o histórii spoločnosti, preto sú dôležitou súčasťou kultúrneho dedičstva. Sú to miesta s bohatou výpovednou hodnotou, relatívne trvalé, emotívne silné, všeobecne prístupné. Ich poznanie a uznávanie (rešpektovanie) je prejavom kultúrnosti aktuálnej komunity, potvrdzuje jej historickú pamäť, obohacuje motiváciu jej upevnenia, prispieva k rozvoju.

Obr. 2 – Emócia miesta
Zdroj: vlastné spracovanie

Priestor, pôdorys a kompozícia

Cintoríny v krajine boli umiestňované tak, aby boli dominantou okolitej krajiny, no zároveň aby vhodne zapadli do prostredia, v ktorom sa nachádzajú. Hodnota pôsobenia cintorínu v krajinnom obraze je charakterizovaná:

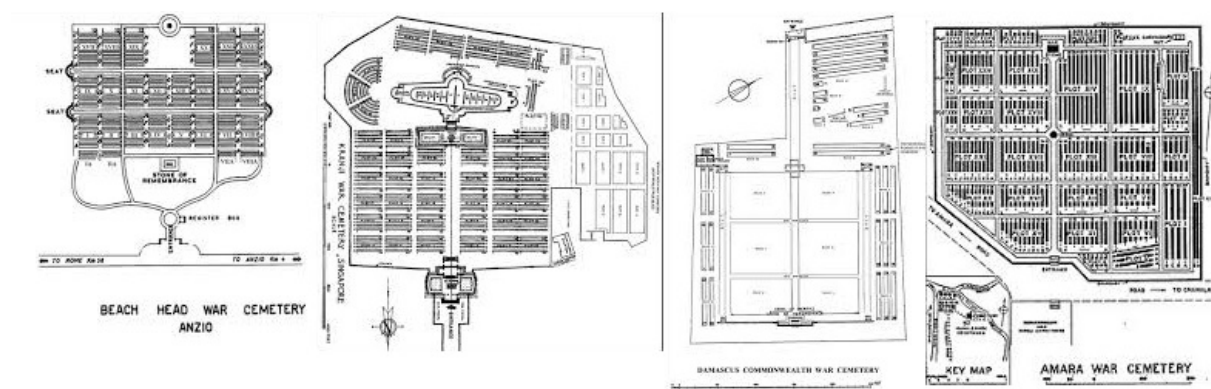
- polohou v sídle a v krajine,
- konfiguráciou terénu,
- hmotovo-priestorovým pôsobením prírodných a architektonických prvkov.

Napriek ťažkej situácii počas vojny bola budovaniu vojnových cintorínov venovaná pomerne veľká pozornosť. Proces budovania vojnových cintorínov bol postavený na idei, že s každým vojakom, ktorý padol, má byť naložené ako s hrdinom. Táto myšlienka ovplyvňovala celý proces budovania vojnových cintorínov. Každé telo padlého vojaka malo byť dôstojne pochované a pokiaľ to bolo možné, aj identifikované.

Ešte v čase vojny boli tieto vojnové cintoríny projektované nielen ako pietne miesta, ale aj ako kultúrno-historické pamiatky. Samotnú výstavbu vojnových cintorínov v teréne realizovali zruční remeselníci, najmä tesári, stolári, murári či kamenári. Pracovali pod vedením talentovaných architektov v uniformách. Špinavú prácu, ktorá súvisela so zbieraním

rozkladajúcich sa tiel, robili vojnoví zajatci. Architekti vytvárali jedinečné projekty cintorínov a vojnových pamätníkov, z ktorých mnohé mali obrovskú umeleckú a kultúrnu hodnotu. Cintoríny v krajine boli umiestňované tak, aby boli dominantou okolitej krajiny, no zároveň aby vhodne zapadli do prostredia, v ktorom sa nachádzajú. Vychádzalo sa z už spomenutého predpokladu, že vojnový cintorín má byť hlavne pietnym miestom pre padlých hrdinov.

Vojnové cintoríny mali od svojho založenia jasne čitateľný pôdorys, dopredu navrhnutý vyškoleným vojenským dôstojníkom alebo vyštudovaným architektom s presným rozmiestnením hrobov, spevnených plôch, oplotenia so vstupom (vstupnou bránou) a priestorom určeným na výstavbu centrálného pietneho miesta.

Obr. 3 – Schémy pôdorysov vojnových cintorínov

Zdroj: <https://www.ww2cemeteries.com/lib-war-cemeteries.html>

Segregácia

Napriek jednotnému a ucelenému vzhľadu sa aj na vojnových cintorínoch stretávame s fenoménom segregácie. Môže sa prejavovať rôznym spôsobom, niekedy je viditeľná na prvý pohľad, no niekedy ju zaregistrujú ľudia, ktorí rozumejú vojenskej hierarchii. Najčastejšie sa prejavuje v umiestnení a vizuálnom stvárnení hrobov. Velitelia a dôstojníci sú umiestnení bližšie k centrálnemu monumentu, teda na čestné miesto. Hroby ostatných vojakov sú umiestnené v okrajových častiach, ďalej od centrálného pietneho miesta. S miernejšími prejavmi diskriminácie a segregácie sa stretávame na cintorínoch z prvej svetovej vojny. Aj keď hlavnou ideou pri ich tvorbe bolo, že má byť rovnako naložené s telami vojakov víťaznej armády a jej spojencov, ako aj s telami vojakov nepriateľskej, resp. porazenej armády. Napriek tomu môžeme pozorovať umiestnenie hrobov vojakov víťaznej armády v centrálnej časti cintorína a hroby ostatných v okrajových častiach. Táto segregácia môže nastať v iných formách. Vojnové cintoríny často predstavujú segregovanú súčasť civilných mestských a vidieckych cintorínov.

Osobná symbolika

Od historických čias, obzvlášť od 2. pol. 19. stor. do súčasnosti je zaužívanou zvyklosťou označovať vojnové hroby, cintoríny a pomníky padlých príslušnou štátnou a vojenskou symbolikou daného štátu, bez ohľadu na ideologický, náboženský či politický kontext, na víťazov či porazených, osobitne v zmysle medzinárodného humanitárneho práva (Ženevské konvencie). V prípade vojnových hrobov je obzvlášť dôležitá ideová, obsahová, textová a

symbolická náplň. Symboly tu vyjadrujú štátnu príslušnosť pochovaných vojakov a ich zaradenie do armády. Symboly vojenských vyznamenaní vyjadrujú ich charakter a vlastnosti (udatnosť), ktoré im privodili smrť. Symboly sú neoddeliteľnou architektonickou a hlavne obsahovou súčasťou pomníka, radia pomník do doby vzniku a príčin vzniku a robia ho aj spätne čitateľným. Symbolika a symboly sú tu v princípe zafinované ako neoddeliteľná súčasť pamiatkových hodnôt pomníka. Symboly a nápisy majú symbolickú vyjadrovaciu rovinu. Nápis na pomníku tvorí akési premostenie medzi oficiálnou a individuálnou zložkou.

Napriek jednotnosti a unifikovanosti náhrobných kameňov je každý zdrojom osobných údajov a symbolov. Vyjadrujú národnú príslušnosť, vierovyznanie, vojenskú hodnosť a pod.

Obr. 4 – Spôsoby vyjadrenia osobných špecifik prostredníctvom symbolov
Zdroj: terénny výskum 2024, Britský vojnový cintorín v Anzio, Taliansko

Typológia náhrobných kameňov

Typickým prejavom na vojnových cintorínoch je jednotnosť náhrobných kameňov. Ich tvar závisí od mnohých faktorov. Sú najvýraznejším prvkom v rámci designu vojnových cintorínov, ich symbolika je jasná, zrozumiteľná a ľahko čitateľná.

Náhrobný kameň na vojnovom cintoríne je ako jeden dielik veľkej skladačky. Je jedinečný a zároveň je súčasťou niečoho väčšieho, čo pôsobí jednotným, ale komplexným dojmom. Typickým znakom vojnových cintorínov je jednotnosť náhrobných kameňov, ktorá ich výrazne odlišuje od rozmanitosti a pestrosti civilných cintorínov. Medzi hlavné atribúty, ktoré vojnové cintoríny komunikujú do priestoru patria jednoduchosť, poriadok, logické usporiadanie a systém. Môžeme tu vidieť určité paralely, keďže vojaci počas svojho života stoja v radoch v rovnakých uniformách a po smrti ležia v organizovaných hrobách s jednotným dizajnom náhrobných kameňov. Je to výraz identifikácie človeka s určitou skupinou ľudí s rovnakým životným poslaním. Vojaci oblečení v uniformách patriacich k nejakej armáde vyjadrujú svoju identitu a spolupatričnosť a pôsobia symetrickým, až geometrickým dojmom ako celok. To všetko sa odráža vo vzhľade a organizácii vojnových cintorínov. Na druhej strane na náhrobnom kameni sa nachádza mnoho aspektov a symbolov, ktoré hovoria o obeti. Na každom náhrobnom kameni pokiaľ sú známe, sú napísané podrobnosti o jednotlivcovi vrátane

mena, hodnosti, vyznamenaní, služobného čísla, náboženského znaku a osobného nápisu poskytnutého rodinou.

Obr. 5 – Rôzne typy náhrobných kameňov

Zdroj: terénny výskum 2010, 2024, vojnové cintoríny Slovensko, USA, Taliansko

Z hľadiska osadenia a orientácie náhrobných kameňov v priestore môžeme rozlíšiť:

a. vertikálne osadenie: osadenie náhrobných kameňov a krížov vertikálne je oveľa častejšie, upútava pozornosť. Veľkosť, tvar a použitá symbolika sú určitým vyjadrujúcim prostriedkom, ktorý sprostredkuje základné informácie o pochovaných vojakoch.

b. horizontálne osadenie: ploché alebo ležiace osadenie náhrobných kameňov má viacero príčin. Jednak to môžu byť fyzickogeografické predpoklady územia, ktorú môžu poškodzovať náhrobný kameň alebo brániť jeho vertikálnemu uloženiu. Niekedy nedostanú povolenie na vertikálne uloženie kameňov z rôznych dôvodov (politické a ideologické dôvody, špecifický charakter cintorína, historické a etnologické dôvody a pod.).

Spoločné (hromadné) hroby a hroby neznámych vojakov

Pri vojnových cintorínoch sa často stretávame s označením „hrob neznámeho vojaka“, kde je pochovaný vojak bez známej identity. Pri rozsiahlych vojenských operáciách a tak početných armádach a stratách na životoch (pri deštruktívnych smrteľných poraneniach vojakov) nebolo možné „zaoberať sa“ identifikáciou každého vojaka a jeho dôstojným pochovaním. Vzhľadom na tieto skutočnosti a charakter priebehu vojny sa s fenoménom hrobu neznámeho vojaka stretávame pomerne často. Vojnové cintoríny v Karpatoch, kde bola väčšina hrobov neznámych vojakov a menší počet zistených vojakov sa upravili tak, že telesné pozostatky neznámych sa uložili do spoločného hrobu a pozostatky známych a zistených vojakov sa uložia do jednotlivých hrobov okolo, tak aby tvorili súmerný celok. Hroby sa pokrývajú zeleňou a opatria tabuľkami s nápisom: meno a priezvisko, deň narodenia a úmrtia, potom bývalé číslo hrobu, ak boli tieto hroby číslované. Tým sa plocha pôvodného cintorínu zmenší a jeho udržiavanie nebude tak nákladné. Na takéto cintoríny budú uložené a telesné pozostatky z hrobov roztrúsených v okolí a uložené podľa toho, či sú neznámych alebo zistených vojakov (Bystrický 2007).

Stavebné a dekoratívne prvky

Súčasťou areálov vojnových cintorínov bývajú aj stavebné a dekoratívne prvky – autentické a novodobé prvky drobnej architektúry (kaplnky, centrálné pomníky a centrálny kríž), spevnené plochy (cesty, chodníky, schodiská), náhrobníky a oplotenia s alebo bez vstupných brán.

Obr. 6 – Drobna aj monumentálne architektúra vojnových cintorínov
Zdroj: terénny výskum 2024, vojnové cintoríny v Anzio a Nettuno, Taliansko

Vojenské pamätníky a vojenská bojová technika

Na civilných cintorínoch okrem hrobov a hrobiek sa v centrálnej časti často nachádza kríž, resp. pamätník, ktorý súvisí s nejakou významnou udalosťou. Na vojnových cintorínoch sa častejšie stretávame s dominantným vojenským pamätníkom, ktorého samotný vzhľad sám o sebe vyjadruje istú symboliku, resp. viacero pamätníkov, ktoré majú pripomínať nejaké významné vojnové udalosti alebo sú špeciálne venované vojakom, ktorí padli pri konkrétnej vojenskej operácii.

Špecifickým znakom vojnových cintorínov je aj to, že ich súčasťou sú často expozície a výstavy vojenskej bojovej techniky, vojenské múzeá, veľké plastiky a súsošia znázorňujúce priebeh bitky, zachované celé areály veľkých historických bitiek, reálne, zrekonštruované alebo umelo vytvorené militárne formy reliéfu - Národný vojenský park v Gettysburgu v USA, Normandia, Verdun, Duklianske bojisko a pod.

Vegetácia

Integrálnou súčasťou vojnových cintorínov je aj modelácia terénu so spravidla zatravnenými plochami, na ktorých rastú tvarovo, proporčne, farebne i vekovo rôzne druhy drevín. Vegetačné prvky týchto pietnych miest si vo väčšine prípadov udržali prírodno-krajinársky charakter, vychádzajúci z prírodného prostredia, ktorého sa stali súčasťou (Liška 2022).

V priestoroch cintorínov sa vegetácia diferencuje od pôvodnej, ale aj od okolitej urbánnej krajiny, sídla. Avšak v niektorých sa aj dnes nachádzajú zvyšky pôvodných biotopov alebo druhotné biotopy blízke prirodzeným, niekedy s výskytom vzácnych a ohrozených druhov rastlín a živočíchov. Uzavreté alebo opustené cintoríny môžu hostiť zaujímavú faunu a flóru (Eliáš 2009).

Chápanie cintorína ako plochy zelene so zámernou záhradne – architektonickou kompozíciou je v historickom vývoji pohrebísk pomerne nové. Význam zelene na

pohrebiskách spočíval spočiatku najmä v jej symbolike a ako označovanie miest hrobov. Výber rastlín bol ovplyvnený ich symbolikou (večnosť, pomínelnosť, večná láska a pod.), používali sa najmä lípy, platany, tuje, tisy, brečtan, zimozeleň a ruže. Prvýkrát sa objavuje pri tvorbe pohrebísk aj požiadavka vzdelávať a pozdvihovať návštevníkov, a to aj prostredníctvom výberu rastlín (Halajová 2009, 2010, 2018, 2020).

Obr. 7 – Záhradno-architektonická kompozícia vojnových cintorínov
Zdroj: terénny výskum 2024, Americký vojnový cintorín v Nettune, Taliansko

Súčasná atmosféra vojnových cintorínov vychádzajúca zo spojenia krajina - topografia – hrob – vegetácia je jedinečným zázemím pre vytvorenie pietneho miesta. V prostredí cintorínov sú dreviny základným formujúcim činiteľom, svojim umiestnením, tvarom, farebnosťou navodzujú pietny charakter prostredia. Vysoké dreviny začleňujú areál cintorína do krajiny alebo do štruktúry sídla. Podľa Gécovej a Putrovej (2018) je biologicko-estetická hodnota cintorínu charakterizovaná druhovou skladbou vegetácie a hmotovo-priestorovou kompozíciou drevín (dominanty, akcenty, smerovanie pohľadov a pod.).

Väzba stromu k hrobovému miestu má hlboký historický kontext siahajúci až do dávnych čias. Stromy na cintorínoch mali hlboký magický význam. Jeden z veľmi starých znakov označovať hrob mŕtveho bol práve strom. Postupne sa strom nahradil kríkom, stĺpom, neskôr kameňom a nakoniec krížom. Predpokladá sa, že výsadby stromov boli spočiatku spontánne a na cintorínoch mali hlavne symbolickú funkciu (Gécova a Putrova 2018). Hľadisko krajiny tvorby pri obnove a úpravách vojnových cintorínov sa netýka len vegetácie, ale aj celkových úprav areálu cintorína aj jeho nadväzujúceho prostredia. V priestoroch cintorínov sa mení štruktúra vegetácie, diferencuje sa od pôvodnej, ale aj od okolitej urbánnej krajiny.

Záver

Vojnové cintoríny predstavujú špecifické elementy v kultúrnej krajine. V prvom rade plnia ich základnú funkciu, a to že sú miestom posledného odpočinku padlých vojakov. Obsahujú však atribúty, ktoré ich na prvý pohľad odlišujú od civilných cintorínov. V prvom rade ide o architektonicko-krajinársky zámer, ktorý vytvára z vojnového cintorína jedinečné a neopakovateľné miesto. Za každým z vojnových pohrebísk je osobitý príbeh ich vzniku a ďalšej existencie. Je to aj príbeh ľudí, ktorí sú na týchto cintorínoch pochovaní. Na vytváraní

cintorínov pracovali architekti, ktorí im dali dôstojnú podobu, aby si uctili padlých vojakov. Svojou prácou vtlačili cintorínom jedinečnosť, čím z nich spravili aj jedinečne kultúrno-historické pamiatky. Medzi základné črty vojnových cintorínov patrí pravidelnosť, geometrická presnosť a jednotnosť. Využitie symboliky je kľúčové, symboly na vojnových hrobách majú svoj presný a čitateľný význam. Využitie monumentálnych pamätníkov, ale aj drobnej sakrálnej architektúry s prepojením na premyslené vegetačné úpravy dáva miestu výnimočný, priam povznášajúci charakter.

Starostlivosť o vojnové hroby upravujú medzinárodne zmluvy. Významným právnym medzníkom pre vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny bola Saint-Germainska zmluva z 10. septembra 1919. V článku 171 tejto zmluvy sa zmluvné strany zaviazali k starostlivosti o hroby vojakov pochovaných na ich území. Do dôstojnej podoby mali byť upravené aj hroby osôb zajatých počas vojny. Zmluvné strany sa zaviazali aj k vzájomnej pomoci, ktorá by viedla k identifikácii padlých obetí a odovzdávaniu všetkých informácií o neidentifikovaných obetiach. Do dnešných čias nadväzujú na túto zmluvu ďalšie medzinárodné právne akty, ktoré jednotlivé štáty implementovali do svojej legislatívy. Zlom vo vzniku národným vojnových cintorínoch nastal po druhej svetovej vojne, idea spoločného pochovávanía víťazov aj porazených bola potlačená.

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
doc. RNDr. Štefan Koco, PhD.*

Použitá literatúra

1. BYSTRICKÝ, J. 2007. *Prvá svetová vojna – Boje v Karpatoch*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Humenné: REDOS, 29 – 40.
2. ČECH, Vladimír a Juliana KROKUSOVÁ, 2013. *Antropogénna geomorfológia (antropogénne formy reliéfu)*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU, p. 179.
3. ELIÁŠ, P., 2009. Cemeteries as Athropogenic Habitats. In: *Životné prostredie*, Vol. 43, No. 5, p. 265 – 279.
4. GÉCOVÁ Katarína a Eva PUTROVÁ, 2018. Kultúrne dedičstvo cintorínov “Zvonový vŕšok” v Banskej Štiavnici. In: *Cintoríny a pamätníky v kontexte života a rozvoja obcí - zborník z vedeckej konferencie*, Vydavateľ: mesto Bardejov, s. 107 – 114, ISBN 978-80-570-0184-3.
5. HALAJOVÁ, Denisa, 2009. Význam vegetačných prvkov v historickom vývoji pohrebných miest v Európe a na Slovensku. In: *Životné prostredie*. Bratislava : SAP- Slovak Academic Press, 1967. Vol. 43, No. 5, s. 261-264. ISSN 0044 4863.
6. HALAJOVÁ, Denisa, 2010. *Pietna zeleň v súčasnej záhradno-architektonickej tvorbe*. 1. vyd. Nitra: Fakulta záhradníctva a krajinného inžinierstva SPU, 81 s., ISBN : 978-80-552-0421-5.
7. HALAJOVÁ, Denisa, 2018. *Cintoríny ako súčasť kultúrneho dedičstva v krajinej a záhradnej architektúre*. Vydavateľ: mesto Bardejov, s. 175 – 1185, ISBN 978-80-570-0184-3.
8. HALAJOVÁ, Denisa, 2020. *Význam zelene na pohrebiskách*. [online], [Accesed 15.7. 2022], Avialbe from: <https://www.pohrebnictvo.sk/vyznam-zelene-na-pohrebiskach/>.
9. HUPKOVA, M., 2010. Burials and cemeteries-Reflection of Culture of Czech countryside. *Deník veřejné správy*. [online], [Accessed 13 July 2019], Available from: <http://www.dvs.cz/clanek.asp?id=6462396>.
10. KIRCHNER, Karel and Irena SMOLOVÁ, 2010. *Základy antropogénní geomorfologie [Basics of Anthropogenic Geomorphology]*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci.

11. LIŠKA Anton, 2022. *Frontové a lazaretné vojnové cintoríny z prvej svetovej vojny na území severovýchodného Slovenska – pamiatky histórie*. Bratislava: pamiatkový úrad SR, s. 239, ISBN 978-80-89175-95-6.
12. NORBERG-SCHULZ, Ch. 2000. *Architecture: Presence, Language and Place*. Milano: SKIRA.
13. VOŠTENÁKOVÁ , Z. 2011. *Aj cintoríny majú svoju dušu*. [online], [Accessed 24.7. 2024], Available from: <https://www.pohrebnictvo.sk/aj-cintoriny-maju-svoju-dusu/>.
14. ZAPLETAL, L. 1969. *Úvod do antropogenní geomorfologie I*. 1.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Mladá veda

Young Science

ISSN 1339-3189